

Münchenska zakladna najdba – škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590

I.

O najdbi v Münchnu

Bogato arhivsko gradivo freisinškega loškega gospostva je nastajalo več kot osem stoletij. Za podelilno listino nemškega cesarja Otona II. (iz leta 973) se je zvrstilo še na tisoče najrazličnejših dokumentov, pretežno gospodarske in cerkvene narave, ki so večinoma pisani v nemščini in gotici. Velika količina ohranjenega gradiva kaže na intenzivno poslovno korespondenco med Škofo Loko in Freisingom ter delno tudi med Škofo Loko, Dunajem, Gradcem, Ljubljano in drugimi mesti. Žal je po sekularizaciji (1803) na slovenskih tleh ostalo bore malo tega gradiva,¹ večino ga danes hranita dva münchenska arhiva.² Za najstarejše obdobje so ohranjene predvsem pergamentne listine, urbarji in računske knjige, za zadnja tri stoletja pa več kot 30 fasciklov najrazličnejšega spisovnega gradiva.³

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL) v Münchnu že vrstolet izvaja evidentiranje arhivskega gradiva freisinškega loškega gospostva in ga odbira za mikrofilmanje.⁴ Projekt vodi mag. Sonja Anžič, ob pomoči sodelavk Mire Hodnik in Judite Šega. Med doslej pregledanim gradivom je bilo tudi nekaj svežnjev dokumentov, ki so se navezovali na verske boje med loškimi protestanti in zemljiškim gospodom – freisinškim škofom – ob koncu 16. stoletja.

* Judita Šega je avtorica razdelkov I in II, Boris Golec pa razdelkov III in IV.

1 Manjše število škofjeloških listin in urbarjev, ki jih je v 19. stoletju sistematično zbiralo Zgodovinsko društvo za Kranjsko, danes hrani Arhiv Republike Slovenije.

2 Gradivo hranita Bayerisches Hauptstaatsarchiv München in Archiv des Erzbistums München und Freising.

3 Večino spisovnega gradiva freisinškega loškega gospostva hrani Bayerisches Hauptstaatsarchiv München v serijah HL-3, Rep 53, fasc 184, 295, 299, 373, 432, HL-4, fasc 27–49 in 157–161 ter HL-Freising, fasc 69, 70, 367½, 519–521, 541–543, 545, 689. Fascikli so zelo obsežni, v povprečju visoki okoli 40 cm. Gradivo je povezano v manjše svežnje, ki so urejeni tematsko, kronološko pa zelo pomešani.

4 Prim. Šega, Evidentiranje arhivskega gradiva, str. 173–176.

Takšni so videti fascikli freisinškega loškega gradiva, med katerim smo našli slovenski zapis iz leta 1590. (foto: iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana)

To gradivo je bilo v Trubarjevem letu 2008 še toliko bolj aktualno, ker je škofjeloška enota ZAL v sklopu prireditev ob 500-letnici Trubarjevega rojstva uvrstila razstavo *Protestantizem na Loškem*. Evidentiranje v letu 2008 smo zato namenili tudi odbiranju in skeniranju ključnih dokumentov za omenjeno razstavo. Navdušenje, ki je bilo ob vsakem novo odbranem dokumentu večje, je nekoliko kazilo le dejstvo, da zaradi prevelikega števila vseh ne bi bilo mogoče razstaviti. Ob pomoči citatov iz Blaznikove študije, objavljene leta 1962 v *Loških razgledih*,⁵ smo našle vse ključne dokumente, ki smo jih iskale. Vsaj mislile smo tako, zato je bilo presenečenje, ki nas je čakalo na koncu, ko smo skenirane posnetke že naročile, toliko večje. V rokopisni knjigi, v katero so prepisali po vsebini zelo različne dokumente loškega gospostva, nas je čakal pravi biser – zapis o premoženju loških protestantov, ki je šlo leta 1590 na dražbo.⁶ Podoben, štiri leta starejši nemški seznam smo že imele in je že čakal na skeniranje. Ta, ki smo ga čisto po naključju odkrile ob pregledovanju rokopisne knjige, pa je bil na naše veliko začudenje napisan v slovenskem jeziku. In to davnega leta 1590! Nekaj enkratnega, če vemo, da so se v uradovanju škofjeloške občine in sodišča začeli prvi slovenski

zapisi pojavljati šele v zadnji četrtini 19. stoletja. Nič čudnega torej, da je zapis takoj vzbudil naše zanimanje. Že bežen pregled teksta in imen pa je ponujal novo presenečenje – ne le, da smo v množici nemških zapisov našle slovenskega, ampak se je ta po vrhu vsega nanašal prav na verski boj med loškimi protestanti in freisinškim škofom.

Ob povedanem se bo marsikomu, ki bolje pozna loško preteklost in Blaznikovo knjigo *Škofja Loka in loško gospostvo*⁷, zastavilo vprašanje, kako da Blaznik ob večmesečnem pregledovanju gradiva freisinškega loškega gospostva tega dokumenta ni našel oziroma ga nikjer ne omenja, ne v knjigi ne v študiji *Reformacija in protireformacija na tleh loškega gospostva*.⁸ Glede na dosedanje izkušnje pri evidentiranju gradiva freisinškega loškega gospostva lahko samo predvidevamo, da je ostal slovenski dokument skrit Blaznikovemu

5 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 71–104.

6 BayHStA, HL-4, fasc. 47, sveženj 341, fol. 83–85.

7 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo 973–1803*. Škofja Loka 1973.

8 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 71–104.

sicer budnemu in raziskovalnemu očesu zato, ker ga v knjigi med kopico prepisov verjetno ni pričakoval, kar pa ni prav nič čudno, saj ga tudi kratek in zelo splošen opis vsebine svežnja oziroma knjige na to ni vnaprej opozarjal.

II.

Dogajanje v Škofji Loki okoli leta 1590

Leta 1590, ko je nastal slovenski zapis o licitaciji premoženja loških protestantov, se je tehtnica verskih bojov med protestanti in freisinškim škofom Ernestom (1566–1612) že nagibala na škofovo stran. Skromni uspehi verskih komisij, ki so v drugi polovici 80. let 16. stoletja leto za letom prihajale v mesto in zasliševale loške protestante, so ga izučili, da se na njihove obljube ne gre zanašati. Loški protestanti so namreč na zaslišanjih pred verskimi komisijami, ki so jih sestavljali predstavniki freisinškega škofa in deželnega kneza, marsikaj obljubili, ko pa so komisije zapustile mesto, so na obljube hitro pozabili. Takšno ravnanje je škofa in deželnega kneza – oba goreča zagovornika katoliške vere – sililo v vedno strožje ukrepe. K temu ju je še dodatno spodbujalo dejstvo, da so imeli loški protestanti močno zaslombo v sosednjih staroloških in puštalskih graščakih, vnetih podpornikih nove vere, ki so tako iz osebnega prepričanja kot iz nasprotovanja freisinškemu škofu nudili zavetje loškim protestantom. Dodatna opora loškim protestantom so bili tudi kranjski deželni stanovi. Pogajali so se s člani verskih komisij ter skušali loške protestante rešiti grajskih ječ in odmerjenih denarnih kazni. Posredovanje deželnih stanov je šlo tako daleč, da je moral vmes poseči deželni knez in jim to pravico vzeti.

Verske komisije so od zaslišancev zahtevale, naj se odpovedo protestantski veri in bogoslužju, ki so ga izvajali sami in ob pomoči predikantov iz Kranja ter Ljubljane. Če ni šlo zlepa, so jim naložili denarne in zaporne kazni. Te so marsikaterega »krivoverca« omajale, najbolj trdni pa so v grajskih ječah več mesecev vztrajali ob kruhu in vodi, čeprav je pri tem trpel njihov gmotni položaj. Incident s predikantom Petrom Kupljenikom (leta 1587), ko so ga na poti iz Železnikov ujeli grajski biriči in ga zaprli na loškem gradu, potem pa v nadaljnji postopek izročili tolminskemu gospodstvu, je še dodatno prilil olja na razbeljeno ognjišče in dal povod za prihod nove verske komisije na prelomu leta 1588/89. Komisija je imela stroga navodila, kako mora ravnati; kdor se ne bo hotel odpovedati krivi veri, dobi 14 dni časa za razmislek in če se ne spokori, mora zapustiti gospodstvo. Dovolj se mu prodaja posesti po pooblaščenju, če pa se bo vrnil, ga čakata zapor in denarna kazen.

Na tako hude zahteve je deset vodilnih loških protestantov (Janž-Hanže Kos, Sebastijan Križaj, Jurij, Lenart, Martin in Matija Kunstl, Sebastijan in Gregor Lukančič, Jožef Oberhueber in Matija Rottenmanner) odgovorilo z umikom iz mesta in odpovedjo loškemu meščanstvu; odselili so se v Staro Loko, Puštal, Kranj, Tržič in Ljubljano. Mestno zastopstvo jim ni branilo odhoda, ni pa sprejelo njihove odpovedi meščanstvu, ker protestanti niso hoteli podpisati reverza, da bodo do sv. Jurija (24. 4.) 1589 prodali ali prepustili svoje nepremičnine versko zanesljivim meščanom.⁹

Na odločitev glavnih loških protestantov, ki so se z umikom iz mesta izognili novim

9 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 90–91. Prim. Žabota, Razvoj protestantizma, str. 152–153.

zaslišanjem verske komisije in posledično novim denarnim in zapornim kaznim, je deželni knez ostro odgovoril z resolucijo, s katero je 21. februarja 1589 vse uporne loške lutarne izgnal iz dednih dežel. Mestni pisar je obsodbo prebral na tedenskem sejmu v Škofji Loki, in sicer v nemškem in slovenskem jeziku. Izgnancem je ukazal, da morajo po pooblaščenih do sv. Mihaela (29. 9.) prodati svojo posest in poravnati globo.¹⁰ Komisija po teh dogodkih v mestu ni imela več veliko dela. Zaslišala je še tri železnikarske fužinarje in enajst kmečkih podložnikov, ki so bili vsi voljni ubogati in se za veliko noč spovedati po katoliškem obredu. Ko je komisija menila, da je svoje delo v glavnem opravila in protestante spravila na kolena, sta dva njena člana odšla iz mesta, preostala dva – loški upravitelj Krištof Herwart in kranjski župnik Franc Lipicida – pa sta dokončevala delo. Ponovno sta zaslišala več meščanov, kmečkih podložnikov in pet fužinarjev iz Železnikov, med katerimi je bil tudi Janž Wretzl, ki se je raje odločil za selitev na Dolenjsko, kot da bi klonil pred zahtevami komisarjev. Trdni so ostali tudi loški zlatar Hans Ulrik Premb in še trije drugi meščani, ki so si morali novo domovanje poiskati zunaj loškega gospostva.¹¹

Resoluciji deželnega kneza je marca 1589 sledil reverz, ki je določal, da mora biti celotno vodstvo mesta v rokah katoličanov, upravitelju loškega gospostva pa razširil njegove pristojnosti. Po svoji presoji je lahko klical na grad kogar je hotel, odločal o podelitvah meščanstva in dajal soglasja k prodaji hiš in zemljišč.

Rok za prodajo posesti loških protestantov se je medtem nezadržno bližal, vendar prodaja nikakor ni stekla. Izgnanci, ki so se še naprej svobodno gibali v neposredni okolici mesta in se zanašali, da se bo ostrina ukrepa polagoma unesla, so se izgovarjali, da ne morejo najti kupcev. Poleti 1589 so skušali zabiti še klin med deželnega kneza in loško gospostvo. Z izgovorom, da jim hoče gospostvo posest kratkomalo odtujiti, so nadvojvodo Karla prosili, naj se posest oceni, gospostvo pa nato izgnancem izplača ugotovljeno vrednost. Njihova prošnja ni bila zaman, saj je deželni knez ukazal zemljišča izgnancev prodati z javnim izklicem.¹²

Pri loškem gospostvu so se dražbe bali že vnaprej. Vedeli so, da bo za nakup malo zanimanja, kajti kupci bi morali ustrezati tako po veri kot po stanu. Gospostvo je dalo celotno posest izgnanih protestantov izklicati pozno spomladi 1590, o čemer neposredno govori pred kratkim odkriti razglas v nemščini in slovenščini. Ta poteza sicer ni prinesla zelenega uspeha, ker se za nakup nepremičnin ni zanimal nihče, razen žena izgnanih loških protestantov oziroma njihovih pooblaščenecv.¹³ Nepremičnine so tako ostale v rokah izgnancev, ki so se skoraj vsi postopoma vrnili v mesto in se ponovno oprijeli katoliške vere, potem ko je bila reformacija v Škofji Loki v prvih letih 17. stoletja dokončno zatrta.¹⁴

10 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str 93 Prim Žabota, Razvrcj protestantizma, str 153

11 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str 94-96

12 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str 97-98

13 Blaznik, Reformacija in prot.reformacija str 99

14 Blaznik, Reformacija in protireformacija str 100-101 Prim Razvrcj protestantizma, str 154

III.

Vsebina in značilnosti slovenskega razglasa

Slovenski razglas oziroma ukaz z dne 26. maja 1590 ne razkriva sicer ničesar bistveno novega, česar ne bi vedeli že iz drugih virov. Poleg tega je Pavle Blaznik pred skoraj pol stoletja pisal tudi o njegovem temeljnem sporočilu – izklicu posesti loških izgnancev. Razglas je posredno omenil z besedami, da je dalo loško gospostvo konec maja ali v začetku junija 1590 izklicati celotno posest izgnancev.¹⁵ Šlo je za samo še za enega v vrsti podobnih protireformacijskih ukazov, a mu posebno težo in pomen daje dejstvo, da se je ohranila njegova integralna vsebina, prevedena v slovenski jezik. Praksa prevajanja nemških razglasov v slovenščino je bila sicer nekaj povsem običajnega. Tako je tudi resolucijo nadvojvode Karla z dne 21. februarja 1589, ki govori o izgonu istih desetih oseb iz dednih dežel, prebral mestni pisar na tedenskem sejmu v Škofji Loki, najprej v nemškem izvirniku in nato še v slovenskem prevodu.¹⁶

Ohranjeni slovenski razglas iz leta 1590 je prav tako prevod nemškega, vsebina tega pa je zapisana v isti rokopisni knjigi tik pred njim.¹⁷ Prav nemško besedilo je v znatni meri pripomoglo k razumevanju slovenskega, ki je precej poenostavljeno in tudi vsebinsko okrnjeno. Nekatere formulacije so v nemški različici nekoliko drugačne kot v slovenski, vrsto podatkov pa v zadnji sploh pogrešamo. Tako najdemo v njej namesto točnega datuma razglasitve ukaza o izgonu protestantov (4. marca 1589) le ohlapno navedbo »pred tem časom«. Iz nemškega izvirnika nadalje izvemo, da je en izgnanec medtem umrl, za večino pa je navedeno, kje v bližini Škofje Loke se zadržujejo. Poleg tega je marsikatera nepremičnina opisana v nemščini natančneje (npr. kot nova hiša, lepi njivi, fužina s štirimi kladivi, desetina od šestih hub) ali s točnejšo lokacijo (npr. na Trgu pri cisterni, zunaj mesta proti Celarjevemu mlinu).

Slovenski razglas je v nadaljevanju objavljen v treh oblikah: vzporedno najprej transkripcija¹⁸ s transliteracijo v moderni slovenski črkopis,¹⁹ nato pa celotno besedilo še v priredbi v sodobni jezik, ki skuša ohraniti slogovne poteze izvirnika.

15 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 99.

16 Blaznik, *Reformacija in protireformacija*, str. 93. Prim. tudi Blaznik, *Škofja Loka*, str. 251.

17 BayHStA, HL-4, fasc. 47, sveženj 341, fol. 80–83.

18 V transkripciji so malokštevilne standardne okrajšave razrešene brez posebnega opozorila (per, etc.). Ker pri grafemih k in z pogosto ni mogoče razlikovati med veliko in malo črko, sta dosledno prepisana kot mali črki, razen pri začetnicah lastnih imen. Za pisanje velike ali male črke se je bilo nekajkrat težko odločiti pri grafemih v in c. Glede na nedosledno razlikovanje med vejico in piko je v transkripciji enotno uporabljena vejica.

19 Ločila so v transliteraciji postavljena po sodobnem pravopisu. Opravljenih je bilo nekaj manjših prilagoditev sodobni pravopisni normi.

Transkripcija

(fol. 83)

Hernach volgt der Vorgehunde Be=
=uelch, fo auch auf Crainerifch
Vertiert vnnd publicirt worden:

Dobru fo pred tem zhasam Skusi eden na fraj plazu, pre=
=brann ienu od tiga Visoku Roieniga nassiga gnadalskqui=
=ga Lannchts fuersta ienu gospudi Erzzuga Vesterreichi
podpissan ienu fertiguan Vrtl, ienu Sentents Letech
defet Loshkig Burgary, Jury Khunftl, Waste Krisai,
Waste Lucanntschitsch, Mathia Khunftl, Hannlse Khof
Martin Khunstl, Leonhart Khunftl, Mathia Ratmoner,
Jofeph Oberhueber, ienu Gregor Lucantschitsch, khoker ne
pokorni, ienu preufetni Smagliuizi, nich nim od Buga dane
gosposkhe, ienu te iste prauizhne Verordnunge, nekar le ies
tega Mefta, ienu gospoftua Lockhe, Samuz tudi ies fuerfta=
=ue Seuetlufti defchel Vekhui khumai Bandisani, kadem=
=nirani, Skusi kateru ie tu lefsim pershlu, de oni te isti de=
=seth, Banndisanou Srauen doli poloshenam te poprei Sapadene
Straifunge, bi iemeli use nich utim Mesti ienu gospostui
Lockhi, lefhoze chishe, ienu grundte, kakor khi te ifti bodeio
iemenuuani, nez vnkaiusetiga, Skusi gwalts tragerie,
umes tega prebraniga urtlua, ienu danuui Seutiga Michela,
ker ie odshel, predati, takushnim ludem, kir fo, sa purge,
vere, ienu druge Rezhi uola, nafhimu gnadalumu gospudi,
ienu Churfuerftu dapadezhi ./.

Potech malu pak, de oni kuelikhimu truzu, uedefeli, pre=
=biuaio, ienu se nafliisaio nich grundte ienu Chifhe predaiati,

Transliteracija

(fol. 83)

[Sledi prejšnji ukaz, ki je bil preveden
in objavljen tudi v kranjščini]

Dobru so pred tem časam skuži eden
na fraj placu prebran jenu od tiga
visoku rojeniga našiga gnadalskviga
landsfuersta²⁰ jenu gospudi ercuga v
Esterajhi podpisan jenu fertiguvan urtl
jenu sentenc le-teh deset loških
burgarji, Juri Kunstl, Baste²¹ Križaj,
Baste Lukančič, Matija Kunstl, Hanže
Kos, Martin Kunstl, Leonhart Kunstl,
Matija Ratmoner, Josef (Jožef)
Oberhueber jenu Gregor Lukančič
koker nepokorni jenu prevzetni
zmaglivici²² nih nim od Buga dane
gosposke jenu te iste pravične
ferordnunge nekar le jez tega mesta
jenu gospostva Loke, samuč tudi jez
fuerstave sevetlusti dežel vek vikumaj
bandizani, kandemnirani, skuži
kateru je tu le sim peršlu, de oni, te isti
deset bandizanov, zraven doli polože-
nam te poprej zapadene štrajfunge bi
jemeli vse nih v tim mesti jenu gospo-
stvi Loki ležoče hiše jenu grunte, kakor
ki teisti bodejo jemenuvani, neč unkaj
vzetiga, skuži gvaltstragerje vmes tega
prebraniga urtlua jenu danuvi sevtiga
Mihela, ker je odšel, predati takušnim
ludem, kir so za purge, vere jenu druge
reči vola našimu gnadalvimu gospudi
jenu kurfuerstu dapadeči.
Potehmalu pak, de oni k velikimu trucu
ve deželi prebivajo jenu se na flisajo
nih grunte jenu hiše predajati.

20 Lahko tudi: füršta.

21 Lahko tudi: Vaste, Vašte, Bašte.

22 Možna je tudi drugačna transliteracija: zmaglivici, smahl-
ivici (iz nem. verschmähen). Nemška različica razglasa ima izraz Verächter (= zaničevalci, preziralci),
v sodobni nemščini pa verschmähen pomeni zavračati oziroma zaničevati. Prim. v loškem narečju
glagol šmajhlati se v pomenu posmehovati se (informator dr. France Štukl).

(fol. 83^ˆ)

Samuzh ker khi uedo ienu moreio vsa Supernaft ienu vn=
=grundt fürftau Seuetlufti, na prei Snaſhoio, Fürſtaua
Suetluſt pa ieſiemenutniga Vrtelna Stopit nemilliio, Sa=
=muz de taifti bode zelu daperneſan, Sai ieſuelike gnade,
ienu miloſti perpuſti, de imajo nih tich Bandifanou chiſhe,
ienu grundte, Skuse leta frai kliz ienu prebranee, na pru=
=dai paſtaulene ienu predane biti./.

Taku ienu Satega uola, podi fedai hperuimu kratu naſnane
danu, de ſa uefeg tamgori ymenutnich Bandifanau utim
Mesti ienu goſpoftui lefozhi chiſhe ienu grundti²³ na prodai
poſtauleni, vti uifhi ienu mafsi, de ymaio use leti kupzi,
pred to tretio klizuuane ienu prebranee doide, Se letu
oglaſſiti, inu nich kup naſnane dati, potler tudi per
goſpudi Verwalterye tega goſpoftua vgradi Skhaſat,
oli taifti kenumu Burgariu ienu podloſenimu, tokoi, da=
=bru Sa drugih rezhi, koker vere uola, bode vgari uſet. etc.

Grundte tech Bandisanau ./.

1 Hannſe Khos, ima ena noua chiſcha vloci na plazi,
Ena chiſcha na vogli vſhel khanzi,
En Skeden na Luſhi,
En Skeden vſel konzi, per Treberiaui chiſchi,
Dua uorta na grabni pod Gradam
En uort na ſtemary,
Due niui, ena na oſterfeldi, ta druga Virſhiki,
En Traunik vſſapotnizi,

(fol. 83^ˆ)

samuč ker ki vedo jenu morejo, vsa
zupernast jenu ungrund fürstavi
sevetlusti naprej znašoj, fürstava
svetlust pa jez jemenutniga urtelna
stopit ne mislijo, samuč de taisti bode
celu dapernesan, sa(j) jez velike
gnade jenu milosti perpuſti, de imajo
nih, tih bandisanov hiše jenu grunte
skuze le-ta fraj klic jenu prebrane na
prudaj paſtaulene jenu predane biti.
Taku jenu za tega vola bodi ſedaj h
pervimu kratu na znane danu, de ſa
veſeſh tam gori imenutnich bandizanav
v tim mesti jenu goſpostvi ležoji hiše
jenu grunti na prodaj poſtauleni v ti
viži jenu maſi, de imajo vse le-ti
kupci, pred to tretjo klicvane jenu
prebrane doide, ſe le tu oglaſiti inu
nih kup na znane dati, potler tudi per
goſpudi fervalterje tega goſpostva v
gradi ſkazat, oli ta-isti k enumu bur-
garju jenu podloženimu tokoj dabru
za drugih reči koker vere vola bode v
gari vzet. etc.

Grunte teh bandizanav.

1. Hanže Kos ima ena nova hiša v
Loki na Placi, ena hiša na vogli (v)
Ušel kanci, en skeden na Luži,
en skeden (v) Ušel konci per
Treberjavi hiši, dva vorta na Grabni
pod gradam, en vort na ſtemarji,
dve nivi, ena na Oſterfeldi, ta druga
(v) Virſiki, en travnik v Sapotnici.

(fol. 84)

2. Juri Khunftl due chifchi, na plazi Sraun,
Ena chifcha na plazi od Buiefha zhes,
Ena chifcha, skeden ienu uort na Lufhi,
Ena chifcha inu vort vfhkonzi,
Ena Niuiza Virfhiki,
Due niui Sraun na ofterfeldi,
Sunai purgfrida, ena Defsetina Vgabrizi,
3. Waſte Crifai, ena chifha na plazi,
Ena chifha vpekli,
En Skeden ienu uort Suna mesta,
En uort na Trati,
En uort na grabni pod Gradam,
Ena niua Virfhiki,
Vezh ena niua, ienu Braidia Virfhiki,
Ena Niua, kir od Tſcharmana ima,
Ena Niua vpodni,
Ena chifha na Lufhi,
4. Waſte Lucantſchitſch, ena noua chifha, ienu uort na
plazi,
Ena niua Virfhiki,
5. Mathia Khunftel, nima nizzh,

(fol. 84)

2. Juri Kunſtl dve hiſi na Placi zraven,
ena hiſa na Placi od Bujeſa čez,
ena hiſa, skeden jenu vort na Luži,
ena hiſa inu vort (v) Uſel konci,
ena nivica (v) Virſiki,
dve nivi zraven na Oſterfeldi,
zunaj purgfrida ena deſetina v Gabrici.
3. Baſte Križaj ena hiſa na Placi,
ena hiſa v Pekli,
en skeden jenu vort zuna mesta,
en vort na Trati,
en vort na Grabni pod gradam,
ena niva (v) Virſiki,
več ena niva jenu brajda (v) Virſiki,
ena niva, kir od Čarmana ima,
ena niva v Podni,
ena hiſa na Luži.
4. Baſte Lukančič ena nova hiſa jenu
vort na Placi,
ena niva (v) Virſiki.
5. Matija Kunſtel, nima nič.

(fol. 84 ^)

6. Martin Khunftl, ena chifha na plazi,
En Skeden ienu Vort, protie Traty,
Sunai purkfrida en Traunikh per Stedenzi,
Eden pod Lubnikhom,
Ena deſetina na Suchi,
7. Leonhart Khunftl, due chifhe na plazi,
Ena Stara chifha vgalsi,
Ena chifha ienu Skeden vfh konci,
En uort Sraun Marcinaue chishe,
En uort Sraun Standlerce,
Due niui Virfhiki,
Ena Defsetina vretetfhach,
8. Matthia Rattmonner, ena chifha umefti,
En Skeden inu uort protie Fari,

(fol. 84 ^)

6. Martin Kunſtl ena hiſa na Placi,
en skeden jenu vort protje Trati,
zunaj purkfrida en travnik per
Stedenci, eden pod Lubnikom,
ena deſetina na Suhi.
7. Leonhart Kunſtl dve hiſe na Placi,
ena stara hiſa v Gasi,
ena hiſa jenu skeden (v) Uſel konci,
en vort zraven Marcinave hiſe,
en vort zraven Standlerce,
dve nivi (v) Virſiki,
ena deſetina v Retečah.
8. Matija Rattmonner ena hiſa v mesti,
en skeden inu vort protje Fari.

9. Joseph Oberhueber, Ena chifha, ienu uort, vfhkonci, Ena Sembla Vchraftnici,	9. Josef (Jožef) Oberhueber ena hiša jenu vort (v) Ušel konci, ena zemla v Hrastnici.
10. Gregor Lucantschitsch, Ena chifha na plazi, Due fufine, en Skeden inu vort pre Vratmi, En uort na grabni, Due Fufhini per Stedenzi, Due chifhi tuiftu,	10. Gregor Lukančič ena hiša na Placi, dve fužine, en skeden inu vort pre vratmi, en vort na Grabni, dve fužini per Stedenci, dve hiši tu istu,

(fol. 85)	(fol. 85)
Due Niui Virfhiki, Ena braida tuifti, Ena defsetina na Goftefchim,	dve nivi (v) Virški, ena brajda tu isti, ena desetina na Gostečim.
Sai bodi tudi na fnanne danu, de nalf gnadalui Chur= =fürft einu gopfud, ni milleiozh, Sunai burgarfkhig inu gmain Ludi, obenumu Shlachtniku oli tylkig Slufhab= =nikhom, kir bi fe potle oteli nich Slachtnofti per pomagat, ienu obene pokhorfhine Skafat, te imenutne grundte nafse kupiti oli nafse ufeti,	Saj ²⁴ bodi tudi na znane danu, de naš gna- dalvi kurfürst jenu gopfud ni misleoč zunaj burgarskih inu gmain ludi obenumu žlahtniku oli ti-iskih ²⁵ služabnikom, kir bi se potle oteli nih žlahtnosti perpomagat jenu obene pokoršine skazat, te imenutne grunte nase kupiti oli nase vzeti.
Jenu letu prebranee ima tiekai Sastoplenu biti, de kateri chatholih ienu nafhimu Churfürftu oli nega churfurftaue Suetlosti Lofskimu Verwaltariu gori ufet zlouek, uezh na grundte pololhi, de chtyftim bode perpuhen, ienu te de= =narie teh Bandifanou gvaltstrageriam dane, fai de bode ta Sapadana Straifunga notri ohranena, Inu te imenut= =ni gvaltstragerij Se bodeio uedele per Lofcki Richti oglaf= =siti, to iftu bodeio uezh pfchada dobili, Actum 26 May, Anno etc. 1590 ./.	Jenu le-tu prebrane ima tjekaj zastopleni biti, de kateri katoliš jenu našimu kurfür- stu oli nega kurfürstave svetlosti loškimu fervaltarju gori vzet človek več na grunte položi, de h ti-istim bode perpušen jenu te denarje teh bandizanov gvaltstragerjam dane, saj de bode ta zapadana štraifunga notri ohranena inu te imenutni gvaltstra- gerji se bodejo vedele per loški rihti oglasiti, to istu bodejo več pšada dobili. [Dano 26. maja leta 1590]
Gemainer Statt Lagkh etc. Sigill.	[Pečat mesta Škofja Loka]

- 24 Pomen besede saj, s katero se stavek začenja in se pojavlja še v zadnjem odstavku, ni pojasnjen, nemška različica razglasa nima ustreznice. Po mnenju dr. Franceta Stukla bi šlo lahko za prislov zdaj, ki se v loškem narečju izgovarja tudi sej in zej. V drugem primeru, v zadnjem odstavku, gre očitno za drugačen pomen, ki izraža protivnost.
- 25 Očitno pomota, pravilno: ti-istih.

[Sledi prejšnji ukaz, ki je bil preveden in objavljen tudi v kranjščini]

Pred časom²⁶ je bilo z resolucijo,²⁷ prebrano na javnem trgu, ki jo je podpisal in izdal naš visokorodni milostljivi deželni knez in gospod nadvojvoda Avstrijski, deset loških meščanov – Jurij Kunstl, Baste Križaj, Baste Lukančič, Matija Kunstl, Hanže Kos, Martin Kunstl, Lenart Kunstl, Matija Ratmoner, Jožef Oberhueber in Gregor Lukančič – kot nepokornih in prevzetnih zaničevalcev²⁸ njihove od Boga dane gosposke in pravične odredbe na veke vekomaj obsojenih in izgnanih²⁹ ne le iz mesta in gospodstva Loke, temveč tudi iz dežel knezove svetlosti, kar je pomenilo, da bi morale teh deset izgnancev poleg plačila zapadle kazni (globe) vse svoje hiše in zemljišča v mestu in gospodstvu Loka, kakor koli se imenujejo in brez izjeme, od razglasitve resolucije do že minulega dneva svetega Mihaela prodati po pooblaščenih takšnim ljudem, ki so glede čistosti vere³⁰ in drugih reči sprejemljivi za našega milostnega gospoda in volilnega kneza. Ker izgnanci z velikim kljubovanjem prebivajo v deželi in se svojih hiš in zemljišč ne trudijo prodati, ampak kolikor znajo in morejo, z vsem nasprotovanjem pošiljajo knežji svetlosti neutemeljene prošnje,³¹ knežja svetlost pa od omenjene³² resolucije ne namerava odstopiti, temveč jo hoče izvršiti, se z veliko milostjo dovoli, da se hiše in zemljišča izgnancev z javnim izklicem in prebranjem ponudijo na prodaj ter prodajo. Tako in zato naj se zdaj prvič oznani, da so na prodaj hiše in zemljišča vseh zgoraj omenjenih izgnancev, ki ležijo v mestu in gospodstvu, in to tako, da se morajo pred tretjim klicanjem ali prebranjem vsi kupci oglasiti tukaj³³ in naznaniti nakup, potem pa naj se tisti, ki bo tako glede drugih reči kakor glede vere sprejemljiv³⁴ za tukajšnjega meščana in podanika, zglesi³⁵ še pri gospodu upravitelju gospodstva v gradu.

26 Nemška različica navaja točni datum 4. marec 1589.

27 Izraza *Vrli in Sentents* sta sopomenki za sodbo; v nemški različici je samo *Sentents*. Ne gre za sodbo, izrečeno pred sodiščem, temveč za odločitev oziroma resolucijo deželnega kneza.

28 Pomen izraza *zmaglivič* je povzet po nemški različici razglasa: *Verächter*.

29 Dejansko v obrnjenem zaporedju: izgnanih in obsojenih (*Bandisani kändemnitrat*).

30 Formulacija za *purge*: *vere jenu druge rečt vola se v nemski različici glasi: so woll der religion alkannderer qualitet halb*. Ker za izraz *purge* ni nemške ustreznice, ostaja njegov pomen nepjasen. Najbrž ne gre za poroke (*Bürge*), temveč prejkone za adaptirani nemški pridevnik *pur* v pomenu čist.

31 Z adaptiranim nemškim izrazom *ungrund* so mišljene »neutemeljene« prošnje, ki so jih izgnanci naslavljali na deželnega kneza; v nemški različici: *mit gannzen verhhörten vngegründten Supplicationen fuerkhommen*.

32 Pomen pridevnika *jemenutni* potrjuje v nadaljevanju formulacija *tam gori imenutnih bandizanav*, ki se v nemški različici razglasa glasi: *der cbgemelten Bandistren*.

33 Nemška različica razkriva, da je s prislovom *le tu* mišljeno mestno sodišče v mestni hiši: *bey gericht Im Comaun*.

34 Za formulacijo *bode v gari vzet* (= sprejet) je v nemški različici: *annemblich sein wurde*.

35 Za glagol *skazat* navaja nemška različica: *sich anmelden*.

Zemljišča izgnancev:

1. Hanže Kos ima novo hišo v Loki na Placu, hišo na vogalu v Ušel koncu, skedenj na Luži, skedenj v Ušel koncu pri Trebarjevi hiši, dva vrta na Grabnu pod gradom, vrt v Štemarjah, dve njivi, eno na Ošterfeldu, drugo na Viršku, travnik v Sopotnici.
2. Jurij Kunstl (ima) dve hiši skupaj na Placu, hišo na Placu nasproti Buješa, hišo, skedenj in vrt na Luži, hišo in vrt v Ušel koncu, njivico v Viršku, dve njivi skupaj na Ošterfeldu zunaj (mestnega) pomirja, desetino v Gabrku.
3. Baste Križaj (ima) hišo na Placu, hišo na Peklu, skedenj in vrt zunaj mesta, vrt na Trati, vrt na Grabnu pod gradom, njivo v Viršku, njivo in brajdo v Viršku, njivo, ki jo ima od Čarmana, njivo na Podnu, hišo na Luži.
4. Baste Lukančič (ima) novo hišo in vrt na Placu, njivo v Viršku.
5. Matija Kunstl nima ničesar.
6. Martin Kunstl (ima) hišo na Placu, skedenj in vrt proti Trati zunaj (mestnega) pomirja, travnik pri Studencu, enega pod Lubnikom, desetino na Suhi.
7. Lenart Kunstl (ima) dve hiši na Placu, staro hišo v Gasi, hišo in skedenj v Ušel koncu, vrt zraven Marcinove hiše, vrt zraven Štandlerce, dve njivi v Viršku, desetino v Retečah.
8. Matija Rattmonner (ima) hišo v mestu, skedenj in vrt proti Fari.
9. Jožef Oberhueber (ima) hišo in vrt v Ušel koncu, zemljo v Hrastnici.
10. Gregor Lukančič (ima) hišo na Placu, dve fužini, skedenj in vrt pred (mestnimi) vrati, vrt na Grabnu, dve fužini pri Studencu, dve hiši prav tam, dve njivi v Viršku, brajdo prav tam, desetino na Gostečah.

Naj bo tudi razglašeno, da naš milostni volilni knez in gospod ne misli, da bi navedena zemljišča poleg meščanskih in navadnih ljudi (lahko) kupil ali nase vzel kak plemič ali njegovi služabniki, ki bi potem pomagali plemičem in ne bi izkazovali nobene pokorščine.³⁶

To prebranje je treba razumeti tako, da bo tisti katoliški ter za našega volilnega kneza ali njegove knežje svetlosti loškega upravitelja sprejemljiv človek, ki za zemljišča položi več, pripuščen k nakupu, da bo denar izgnancev izročen pooblaščenecem, a se bo zapadla kazen obdržala (= odtegnila), omenjeni pooblaščeneci pa naj se zglasijo pri loškem sodišču, kjer bodo dobili nadaljnji odgovor.³⁷

[Dano 26. maja leta 1590]

[Pečat mesta Škofja Loka]

36 V nemški različici je razlog za omejitve potencialnih kupcev naveden jasneje: freisinški škof izključuje plemiče, deželane in njihove služabnike, ki bi se zdaj ali kdaj pčzneje otrsli meščanskih bremen in pokorščine (*die sich Jezo oder khonnfftig Burgerlicher Pürde. vnnd gehorsamb eüssern möchten*).

37 Za izraz *psad* (iz nem. Bescheid) v nemški različici razglasa ni ustreznice

V zvezi z **obliko in vsebino** dokumenta je treba pojasniti vsaj nekaj osnovnih dejstev. Razglas je nastal pri loškem mestnem predstojništvu in bil pečaten z mestnim pečatom. Sestavljen je iz dveh delov, iz nemškega izvirnika in njegovega prirejenega, skrajšanega prevoda v slovenščino, imenovano »kranjščina« (*auf Craineri/ch*). Sporočilo razglosa se opira na ukaz deželnega kneza nadvojvode Karla, ki ga poznamo le iz druge roke, medtem ko sta sama vsebina in oblika delo mestne pisarne.

Vsebinsko smo že predstavili, zato se bomo v nadaljevanju omejili le na razlago nekaterih imen in pojmov. Imena desetih loških meščanov, na katere se je ukaz nanašal, so vsa navedena dvakrat in tudi sicer dobro znana,³⁸ nasprotno pa so zgolj s funkcijo, brez lastnega imena, označene tri ključne osebe na protireformacijski strani. Z deželnim knezom in nadvojvodo Avstrijskim je mišljen nadvojvoda Karel Habsburški, vladar notranje-avstrijskih dežel s sedežem v Gradcu, ki je umrl samo dober mesec pozneje, 1. julija 1590.³⁹ Poimenovanje volilni knez pomeni dolgoletnega freisinškega škofa Ernesta (1566–1612), katerega naslov volilnega kneza Sv. rimskega cesarstva se nanaša na njegovo sočasno dostojanstvo kölnskega nadškofa (1583–1612).⁴⁰ Škofov upravitelj v Škofji Loki, v razglasu prav tako brez imena, pa je bil tedaj Krištof Herwart, v tej službi od konca leta 1586.⁴¹

Osrednji del dokumenta – popis premoženja – po obliki in vsebini spominja na seznam 38 loških protestantov, ki ga je slaba štiri leta prej, leta 1586, sestavila škofova preiskovalna komisija. Na tem seznamu so poleg drugih 28 imen tudi imena vseh desetih meščanov, ki so jih nato leta 1589 iz mesta izgnali ter njihovo premoženje naslednje leto izklicali na javni dražbi. Starejši seznam navaja tudi njihove funkcije in vlogo v protestantskem gibanju ter za vsakega popis njegovih nepremičnin, zelo podobno kot v razglasu iz leta 1590.⁴² Razlika med obema popisoma je predvsem v njuni namembnosti. Seznam iz leta 1586 je samostojen dokument in ni bil namenjen javnemu branju, štiri leta mlajši popis pa je sestavni del razglosa, napisanega v nemškem in slovenskem jeziku.

Slovenski razglas je še posebej zanimiv z **imenoslovnega** vidika, saj navaja celo vrsto lastnih imen, zlasti v osrednjem delu – popisu premoženja izgnancev. Tista osebna imena loških meščanov, ki odstopajo od »uradne« nemške oblike, so pisana v slovenski klicni obliki (Hanže, Jurij, Baste), vsa imena Ločanov pa tako, kot so osebe resnično klicali. Poleg priimkov izgnancev – štirikrat Kunstl, dvakrat Lukančič ter po enkrat Kos, Križaj, Rattmonner (Ratmoner)⁴³ in Oberhueber – je omenjenih še pet priimkov, bodisi v zvezi z mikrolokacijo (*per Treberjavi hiši, od Buješa čez, zraven Marcinave hiše, zraven Štandlerce*) bodisi kot ime (prejšnjega) posestnika (*kir od Čarmana ima*). Za toponomastiko so zani-

38 Gl. zlasti Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 83–84.

39 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 99.

40 O škofu Ernestu, po rodu vojvodi Bavarskem, gl. Gatz - Brodkorb (Hrg.), Die Bischöfe, str. 163–171. Prim. tudi Blaznik, Škofja Loka, str. 248.

41 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 88.

42 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 83–84.

43 Vse kaže, da je Rattmonner že adaptirana loška različica za Rottemanner, kot je priimek dosledno pisal Blaznik, vsekakor prvzeto po nemških virih (Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 84, 85, 86, 91, Blaznik, Škofja Loka, str. 182). V nemški različici razglosa je obkrajšano Ratmonner.

mivi slovenski toponimi in mikrotoponimi, večinoma zapisani v mestniku.⁴⁴ Loško mesto in gospostvo sta tu sploh prvič izpričana s svojima slovenskima nazivoma ter s krajevnim imenom Loka: *jez tega mesta jenu gospostva Loke, v tim mesti jenu gospostvi Loki*. Navedena sta tako grad (v *gradi, pod gradam*) kot mesto (v *mesti, zuna mesta*), od lokacij v samem mestu pa srečamo Plac (na *Placi*), Gaso (v *Gasi*) in Pekel (v *Pekli*).⁴⁵ Neposredna okolica mesta je zastopana z mikrotoponimi: Pred vratmi (*pre vratmi*),⁴⁶ Luža (na *Luži*),⁴⁷ Graben (na *Grabni pod gradam, na Grabni*), Trata (na *Trati, protje Trati*),⁴⁸ Štemarje (na *Štemarji*), Ošterfeld (na *Ošterfeldi*), Viršk (v *Viriki*), Poden (v *Podni*), Studenec (*per Stedenci*)⁴⁹ in z danes pozabljenim imenom Ušel konec za Spodnji Karlovec (v *Ušel kanci, v Ušel konci*).⁵⁰ Od krajev in zaselkov v okolici najdemo Hrastnico (v *Hrastnici*), Sopotnico (v *Sapotnici*), Gabrk (v *Gabrici*),⁵¹ Suho (na *Suhi*), Reteče (v *Retečah*), Staro Loko kot Faro (*protje Fari*) in Gosteče (na *Gostečim*), od vzpetin pa Lubnik (*pod Lubnikom*).

Jezikovne in pravopisne značilnosti besedila bo treba še natančno preučiti. Po skladnji in besedju se razglasu že na prvi pogled pozna, da gre za prevod iz nemščine. Prevajalec se izvirnika sicer ni držal dosledno, ampak je besedilo marsikje precej poenostavil, zato je pomen nekaterih formulacij razumljiv šele, ko slovenski prevod primerjamo z nemško predlogo.

Politično-upravno in sodno izrazje je po večini nemško in zgolj prilagojeno slovenski izgovorjavi: *landsfürst, ercug, fertiguvan urtl, purgfrid, fervalter* idr., vsekakor pa takšno, kot je bilo dejansko v rabi, saj nekaterih adaptiranih samostalnikov v nemški različici sploh ni: npr. *urtl, ungrund, pšad*. Običajna za prakso tedanjega časa je tudi raba kalkov, kot so: *neč unkaj vzetiga, naprej znašajo, bode celu dapernesan* ali *gori vzet človek*. Najbolj

44 Za vsa pojasnila in napotke v zvezi s toponimi se iskreno zahvaljujem dr. Francetu Štuklu.

45 Danes Na peklu, prehod s Placa na Lontrg.

46 Pred kamnitim mostom pri Selških vratih.

47 Predel predmestja Trata (prim. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 45).

48 Mišljeno je predmestje Trata, jug-zahodno od Karlovca (prim. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 8, 14).

49 Za slovenskim mikrotoponimom *per Stedenci* se skrivata dve lokaciji, kar poleg navedbe pri prvi, da leži zunaj mestnega pomirja, potrjujeta različni oznaki v nemški različici razglosa. pri Matiji Kunstlu zunaj pomirja srečamo lokacijo »beim Weichbrunnen«, ki ostaja za zdaj neobčirana, pri Gregorju Lukančiču pa gre za fužinarski predel na sotočju cbeh Sor. »am Prunnen, Zwischen den Wassern« (prim. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 60–61).

50 Spodnji Karlovec, nekje do kapelice ob križišču ceste po Karlovcu s cesto iz Studenca, so po F. Pokornu nekdanj imenovali tudi *Uršel konec* in pisali *Vršelkonz* (Pokorn, *Loka*, str. 212). F. Štukl (1981) tega termina ni zasledil v virih in je dopuščal možnost, da je Pokorn slabo prebral besedo *Vosolkonz*, tj. »Oslavska ulica«, ki se v terezijanskem in franciscejskem katastru nemško imenuje *Essel Gasse* (Štukl, *Knjiga hiš*, str. 14). S pomočjo razglosa iz leta 1590, ki kar štinkrat določno govori o »Ušel koncu«, je vprašanje preimenovanja in lokacije končno razrešeno. Nemška različica razglosa dokazuje, da je *Ušel konec* res slovenski sinonim za *Esel gasse*, ta pa se deli na Spodnjo in Zgornjo: *in der Obem Eslgassen, in der Vnndtern Eslgassen*.

51 Kaj je mišljeno kot Gabrica, razkriva preimenovanje *Gabregkh* v nemški različici razglosa. O Gabrku v Poljanski dolini prim. Blaznik, *Skofja Loka*, str. 412.

87.

Singener Hof zu Wittenberg
für den Herrn von Sinsheim

Der nach folgt der Vorgeschiede v.
welches so auch auf Crainwiss
vertheilt und publicirt worh:

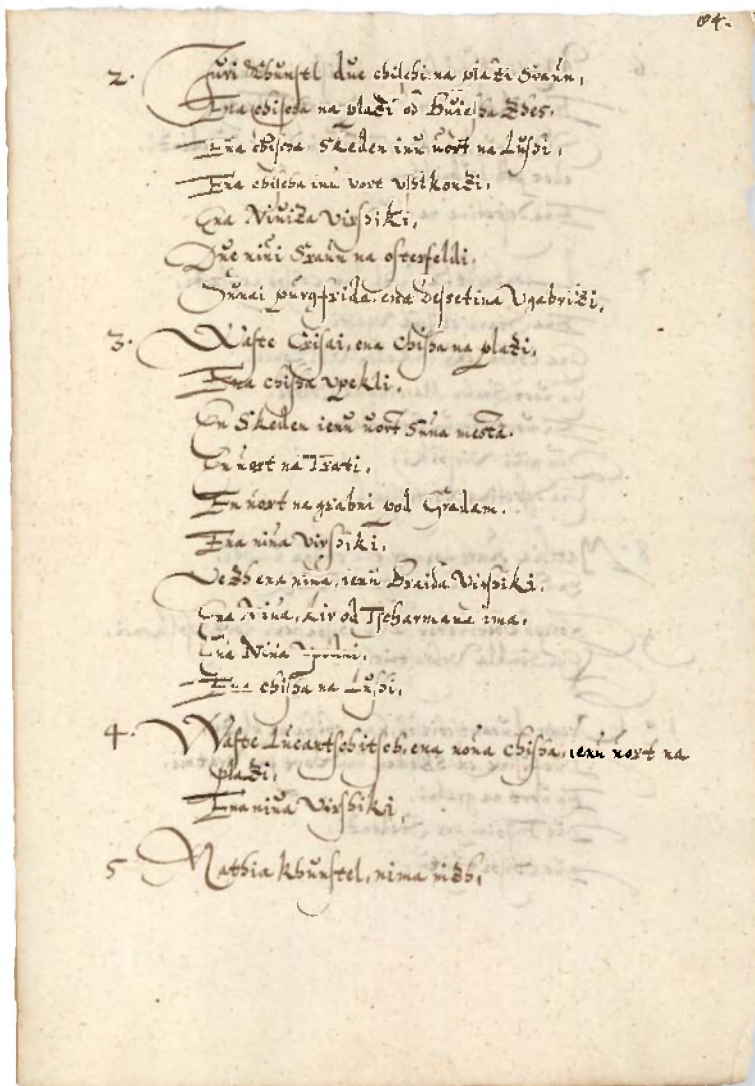
1691. o pveu tem 280000. S'nsi eien nufrej pladju, pre-
 brava, ien va tija 250000. Roieniga nassica gualat'kimi.
 iga Landoz tibersta. ien ogguli Evdanga. Dostervicisi.
 polvissan ien tericimena. Vell, ien Sentes. Leteeb.
 Lett. Losk'io. Bivdaj. juv' k'innel. Vaste. Liovi.
 Vaste. ien n'essobies. Matbia. Kinnel. Hanyseko.
 Martin. Kinnel. Leonhart. Kinnel. Matbia. ien manen.
 Jolept. oberb'iebes. ien Gregor. L'uan'essobies. K'okher. ne
 pokoni, ien p'v'itai. Smag'it'izi. mek nim. ol. Bica. d'ane
 oposs'ne. ien va tija iste. p'v'itai. ne. Verod'ung, nekar. le. ies
 tega. Mova. ien g'og'p'ia. Loc'ose. Sam'el. Tull. ien p'v'itai.
 ien S'ent'it'izi. deleb. Vok'bi. Kinnel. P'ard'ia. ien
 ien v'ari. S'nsi. K'at'om. ie. t'is. leim. vers'ol. di. onite. ien. der.
 1692. Bar'inn'ien. S'nsi. d'oli. v'ol'ch'om. te. p'v'itai. S'ap'adene.
 S'ent'it'iz'ne, bi. ien. d'oli. ien. mek'it'izim. M'at'oi. ien. oposs'ne. ien.
 Lock'bi. le. p'v'itai. ob'ise. ien. g'und'ite. k'okher. k'bi. te. v'itai. bold'io.
 ien. e'at'it'izai. ne. d'oli. v'ol'ch'it'iz'it'ia. S'nsi. ad'at'it'iz'ne. g'ev'ie.
 ien. te. g'ev'ie. p'v'itai. v'ol'ch'ia. v'ol'ch'ia. d'oli. S'ent'it'iz'ne. M'at'oi.
 k'ev. ie. d'oli. p'v'itai. t'ak'it'iz'ne. ien. ien. k'iv. o. S'nsi. p'v'itai.
 v'ol'ch'ia. ien. d'oli. k'bi. ien. ien. ien. g'und'ite. ien. ob'ise. v'ol'ch'it'iz'ne.
 ien. S'ent'it'iz'ne. d'oli. p'v'itai.

Začetna stran slovenskega razglasa iz leta 1590.

slovensko, z malo tujimi primesmi, je besedje v seznamu premoženja, kjer najdemo poleg številnih lastnih imen naslednje izraze za predmete prodaje: hiša, skedenj, vrt, njiva, njivica, travnik, brajda, desetina, zemlja in fužina.

O tem, katera slovenska narečja se zrcalijo v besedilu, bodo morali presoditi jezikoslovci. Nekaterе oblike je mogoče prepoznati kot škofjeloške oziroma širše rovtarske,⁵² denimo *vort* za vrt, tožilnik v ženski sklanjatvi: *ima ena nova hiša* ter samoglasnik -i za nenaglašeni knjižni -e: *vikumaj, na Gostečim*. Lokalni govori Škofje Loke in okolice bi

52 Za pomoč pri ugotavljanju narečnih elementov se zahvaljujem dr. Francetu Štuklu.

Tretja stran slovenskega razglaša iz leta 1590.

lahko dali tudi zapise, kot so: gari vzet, zupernast, znašajo, na prudaj. Na drugi strani srečamo oblike, ki so značilne predvsem za dolenjščino, npr. dobru, skuzi, danu, Bug, oli. Prezreti tudi ni mogoče i-jevske sklanjatve v mestnikih: na Placi, v Sel konci, v Viršiki. Pri pisanju istih besed in končnih sklonov se pojavljajo pomenljiva razhajanja: nič – neč, gari vzet – gori vzet, dve fužine – dve fužini, zunaj – zuna, se – sa, seyetlust – syetlust, tu istu – to istu, bandizanav – bandizanov, pod gradam – pod Lubnikom. A glede na to, da poznamo samo prepis razglaša, je treba v njem predvidevati tudi prepisovalske spodrsiljaje. Takšna sta očitno zapisa sevtiga namesto svetiga in ti-iskig namesto ti-istih.

Ne glede na to, da je vsebina razglasa protireformacijska, **črkopis** v precejšnji meri ustreza normi slovenskih protestantov, najsi ji je pisec sledil zavestno ali ne. Od šumevec je najbolj enotno zapisoval č, ki se največkrat pojavlja kot *zh*, le štirikrat kot *z*, kot *tsch* oziroma *t/ch* pa izključno v lastnih imenih (Lukančič, Čarman, Reteče, Gosteče), kot je bil pisar ista imena navajen zapisovati v nemščini. Šumevec š najdemo v kar sedmih zapisovalskih oblikah. Daleč najpogostejše je bohoričično dvočrkje */h*, sledijo nemški grafem */ch*, bohoričični *sh*, dolgi */in* *s*, le po enkrat pa *ss* in */s*. Precej manj pogost je šumevec *ž*, a zato zapisan na šest načinov, ki si po pogostnosti sledijo takole: */h*, */f*, *s*, *sh*, */s* ter samo enkrat */ch*. Soglasnik *h* je skoraj dosledno zapisovan v nemški obliki kot *ch* in le izjemoma kot *h*. Nemška norma se jasno kaže pri adaptiranih nemških besedah v zapisih *ch* in *w* (*Churfü(e)r/ft*, *Verwalterje*), medtem ko se redka raba grafema *c* za glas *k* prejkone zgladuje po latinščini (*vloci*, *Lucanntschitsch*).

IV.

Pomen münchenske najdbe

Pomena najdbe slovenskega razglasa iz leta 1590 še zdaleč ne moremo meriti samo z njegovo vsebino, temveč v širšem kontekstu. Ob času njegovega nastanka je od izida prve slovenske knjige minilo štirideset let, toda na sodnem in uradovalnem področju so pisali slovensko še globoko v 19. stoletje le izjemoma, če so to res nujno zahtevale potrebe. Nadvse redki slovenski zapisi so tako praviloma samo besedila za ustno rabo, med temi pa najpogostejše sodne prisege.⁵³ Ustni rabi je bil namenjen tudi škofjeloški razglas, ki med slovenskimi uradovalnimi zapisi zaradi zgodnjega nastanka zavzema zelo vidno mesto. Pri posameznih zvrsteh dokumentov mu gre tako kar nekaj naslovov prvega ali drugega po starosti. Znan je en sam starejši javni razglas, t. i. zapovedni list deželnega upravitelja Kranjske za vinski dac, nastal leta 1570 v Ljubljani.⁵⁴ Za drugi najstarejši znani slovenski razglas je doslej veljal ukaz nadvojvode Ferdinanda kranjskemu deželnemu vicedomu iz leta 1598. Njegova vsebina zadeva Vipavo, kjer je bil javno prebran, potem ko so nemški izvirnik iz Gradca prevedli v Ljubljani.⁵⁵ Škofjeloškemu razglasu pripada poleg tega naslov najstarejšega znanega slovenskega protireformacijskega akta, saj je bil napisan približno eno desetletje pred nedatiranim ljubljanskim obrazcem za verske osumljence, poklicane pred rekatolizacijsko komisijo.⁵⁶ Poleg tega gre pri razglasu iz leta 1590 za precej obsežno besedilo in sploh za prvi popis premoženja v slovenskem jeziku. Ne nazadnje je – čeprav je dvojezičen in ohranjen le v sočasnem prepisu – najzgodnejši znani v slovensščini izdani uradni dokument katerega naših mest, potrjen z mestnim pečatom. Od slovenskih uradoválnih zapisov, nastalih v mestnih pisarnah, je starejši samo t. i. Kranjski rokopis, danes izgubljeni nedatirani zapis štirih prisežnih obrazcev iz

53 Prim zlasti: Koruza, O zapisanih primerih, str. 193–200, 244–254.

54 Jug, Slovenski »zapovedni list«, str. 74–84.

55 Umek (ur.), *Slovensščina v dokumentih*, str. 7, 24 – Golec, Mescanska naselja, str. 207.

56 Objavitelj P. Hicinger je obrazec nasel v ljubljanskem semeniskem arhivu in ga postavil v leto 1600 (objava: Hicinger, Zgledi slovenscine; prim. Koruza, O zapisanih primerih, str. 247).

Kranja, najverjetneje iz prve polovice 16. stoletja.⁵⁷

Glede na starost se novo odkriti škofjeloški razglas uvršča zelo visoko tudi med vsemi znanimi uradovalnimi zapisi v slovenskem jeziku. Poleg omenjenega Kranjskega rokopiša in razglasa za vinski dac (1570) so starejši le še štirje: Černjejski rokopis s preloma iz 15. v 16. stoletje, tj. 52 slovenskih zapisov o darovih Marijini bratovščini v beneškoslovenski Černjeji,⁵⁸ poklonitvena prisega goriških deželnih stanov novemu deželnemu knezu (1564),⁵⁹ obrazec sodne prisega iz Velike Nedelje (1570)⁶⁰ in kot daleč najobsežnejši Recljev prevod gorskih bukev (1582), normativnega pravnega besedila.⁶¹

Doslej znani najzgodnejši slovenski uradovalni besedili s škofjeloškega območja sta bili prisegi podložnikov loškega gospostva freisinškemu škofu, prva datirana v leto 1615 in druga nekaj let mlajša, iz leta 1618 ali kmalu zatem.⁶² Spomniti je treba tudi na t. i. Škofjeloški rokopis, ki ga tradicionalno datirajo v leto 1466, vsebuje pa samo slovenska imena mesecev.⁶³ Novo odkriti razglas iz leta 1590 predstavlja tako v kronološkem pogledu vezni člen med Škofjeloškim rokopisom in podložniškima prisegama iz prve polovice 17. stoletja. Hkrati je neposreden dokaz za v virih izpričano prakso zapisovanja slovenskih besedil, ki so bila namenjena ustni rabi, tj. razglasov in priseg. Iz druge polovice 16. stoletja je namreč Pavle Blaznik odkril dva takšna primera, od katerih je zgodnejši iz leta 1567, ko so škofovi odposlanci zaprisegli Železnikarje. Tekst v slovenskem jeziku je prisežnikom prebral pisar Oberhueber,⁶⁴ očitno eden najbolj odločnih loških protestantov. Jožef Oberhueber, ki so ga zato pozneje odstavili kot mestnega pisarja,⁶⁵ njegovo ime pa se je znašlo tudi na seznamu desetih izgnancev v razglasu leta 1590. Druga omemba zapisanega in javno prebranega slovenskega besedila se nanaša na resolucijo, s katero je bila omenjena deseterica leta 1589 izgnana iz dednih dežel in zavezana, da bo do mihaelovega po pooblaščenjih prodala svoje nepremičnine ter poravnala naloženo globo.⁶⁶ Ohranjeni slovenski razglas iz leta 1590 torej kot preostanek iz uradovalne prakse samo potrjuje utečeno zapisovanje prevedenih besedil, namenjenih javnosti. Medtem ko so druge tovrstne zapise, tako nemške kot slovenske, zaradi majhne pomembnosti kmalu zavrgli, se je ta ohranil, ker so ga prepisali v knjigo. Njegova najdba pa je povečala upanje, da odkritje morda le ni zadnje in da Münchenski arhivi skrivajo še kakšno presenečenje. Naključje je hotelo, da je bilo besedilo odkrito prav v letu praznovanja 400-letnice Trubarjevega rojstva in ob 25-letnici smrti Pavleta Blaznika, ki bi bil najdbe zagotovo še posebej vesel.

57 Mikhailov, *Jezikovni spomeniki*, str. 61–63, 95–99.

58 Mikhailov, *Jezikovni spomeniki*, str. 68–71, 109–133.

59 Bratuž, Primeri rokopisnega gradiva, str. 132–133.

60 Objava. Slekovec, Doneski k zgodovini, str. 47.

61 Prim. objavi. Koblar, Slovenica, str. 145–158, Dolenc, *„Gorske bukev“*, str. 26 sl., 39–40.

62 Kos, Slovenske prisega, str. 71–73.

63 O tem zlasti: Stabej, Ob petstoletnici, str. 72–86, Mikhailov, *Jezikovni spomeniki*, str. 64–65, 103–105.

64 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 182.

65 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 79, 84.

66 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 93. Prim. Blaznik, *Škofja Loka*, str. 251.

VIRI:

Bayerisches Hauptstaatsarchiv München (BayHStA):

– HL-4, fasc. 47, sveženj 341.

LITERATURA:

Blaznik, Pavle: Reformacija in protireformacija na tleh loškega gospostva. Loški razgledi IX (1962), str. 71–104.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.

Bratuž, Lojzka: Primeri rokopisnega gradiva v slovenskem jeziku na Goriškem od 16. do 19. stoletja. *Goriški letnik* 27 (2000), str. 131–142.

Dolenc, Metod: »Gorske buke« v izvirniku, prevodih in priredbah (Pravni spomeniki slovenskega naroda. Knjiga prva). Ljubljana : Akademija znanosti in imetnosti, 1940.

Gatz, Erwin - Brodtkorb Clemens (ur.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon*. Berlin : Duncker und Humblot, 1996.

Golec, Boris: Meščanska naselja Vipavske in njihove posebnosti do konca fevdalne dobe. *Kronika* 55 (2007), str. 201–230.

Hicinger, P.: Zgledi slovenščine iz 16. stoletja. *Kmetijske in rokodelske novice* 16 (1858), št. 27, str. 210–211.

Jug, Stanko: Slovenski »zapovedni list« iz leta 1570 in novi vinski davek. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 23 (1942), str. 74–84.

Koblar, Anton: Slovenica. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* IX (1899), str. 145–163.

Koruza, Jože: O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja. *Jezik in slovstvo* XVIII (1972/73), str. 193–200, 244–254.

Kos, Milko: Slovenske prisega loških in blejskih podložnikov iz prve polovice 17. stoletja. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 22 (1941), str. 71–74.

Mikhailov, Nikolai: *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine. Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst : Mladika, 2001.

Pokorn, Fr.: Loka. Krajepisno-zgodovinska črtica. *Dom in svet* VII (1894), str. 145–148, 180–186, 212–219, 244–249, 280–282, 341–344, 372–374, 436–438, 503–506, 532–536, 567–571, 599–603, 625–630, 657–660, 691–694, 731–732, 754–757.

Slekovec, M.: Doneski k zgodovini cerkvā in farā na Kranjskem. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* VIII, 1898, str. 41–47.

Stabej, Jože: Ob petstoletnici škofjeloškega zapisa slovenskih imen za mesece. *Loški razgledi* 13 (1966), str. 72–86.

Šega, Judita: Evidentiranje arhivskega gradiva freisinškega loškega gospostva. Matjaž Bizjak (ur.): *Blaznikov zbornik. Festschrift für Pavle Blaznik*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 173–176.

Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki I. Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje. Druga polovica 18. stoletja do 1980*. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981.

Umek, Ema (ur.): *Slovenščina v dokumentih skozi stoletja. Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije*. Ljubljana, 8. do 17. februarja 1971. Ljubljana : Arhiv SR Slovenije, 1971.

Žabota, Barbara: Razvoj protestantizma na slovenskih ozemljih briksenske in freisinške škofije. Matjaž Bizjak (ur.): *Blaznikov zbornik. Festschrift für Pavle Blaznik*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 147–154.